

MATS SVEGFORS:

Riksdagsvalet 1979

Utredningschef Mats Svegfors analyserar valresultatet och konstaterar att moderaternas kritik av skattetrycket och den offentliga sektorns expansion ytterligare stärkt partiets ställning i storstadsområdena. Centerpartiet har successivt förändrat sin politik under 70-talet. De gamla intressefrågorna torde nu slutgiltigt ha ersatts av kärnkraftsmotståndet och den ekologiska grundsynen. Därmed skulle även partiets väljarunderlag ha stabiliserats. Förklaringen till att folkpartiet stagnerat är att partiet befinner sig i gränslandet mellan det socialdemokratiska partiet och det borgerliga blocket, menar författaren. De senaste årens regeringsinnehav har förstärkt positionerna för vågmästarstrategins företrädare inom partiet.

Riksdagsvalet 1979 kommer att gå till historien för den närmast jordskredsliknande segern för Moderata samlingspartiet. Hur man än analyserar och kombinerar valstatistik är det just bilden av moderata framgångar som blir kvar på näthinnan.

Den största procentuella framgången har moderaterna mött i delar av landet där partiet traditionellt har varit svagt. I Gävleborgs län ökade sålunda den moderata väljarkåren med 45 % i förhållande till föregående val. I Kopparbergs och Västernorrlands län ökade valmanskåren med 47 respektive 48 %. Dessa siffror skall jämföras med de 31 % som blev riksgenomsnittet.

De största absoluta framgångarna – räknat som ökningen i procent av valmanskåren – mötte moderaterna i storstadsområdena och områden runt storstäderna där partiet redan tidigare varit relativt starkt. I Malmöhus län ökade således andelen moderata väljare med 7,3 procentenheter, vilket endast överträffades i Göteborgs kommun där ökningen uppgick till 7,4 procentenheter. Tämligen tätt därefter följde Kristianstads län med 6,9 procentenheter, Fyrstadskretsen med 6,4 procentenheter och Stockholms län med 6,2 procentenheter. I denna grupp av län återfinns också Halland där den moderata andelen av väljarkåren ökade med 6,4 procentenheter. Riksgenomsnittet uppgick till 4,8 procentenheter.

Det är svårt att urskilja egentliga särdrag för olika delar av landet i fråga om Moderata samlingspartiets framgångar. Man kan möjligtvis urskilja att ökningen av andelen av valmanskåren blivit störst där partiet tidigare varit starkt men inte allra starkast. Mo-

derata samlingspartiet har sålunda inte förmått öka lika mycket i Stockholms kommun, där man tidigare hade ca 25 % av valmanskåren, som i delar av landet där man legat kring 20 % eller strax därunder.

Förmodligen är det tämligen självklart att ett politiskt parti stannar i uppgång när maximal framgång när man ligger strax under den maximala storlek som betingas av politiska och sociala faktorer. För moderaterna innebär detta att man – när man väl nått omkring 15 % av valmanskåren – når en mycket snabb ökning upp till 25 % varefter det blir något svårare att växa vidare.

En svårbedömd faktor i sammanhanget är valrörelsens inverkan. Utan några djuplodande analyser kan man se ett närmast övertydligt samband mellan framgångar och den "eriksgata" som Gösta Bohman gjorde under valrörelsen. Detta skulle naturligtvis kunna vara ett uttryck för att de moderata valstrategerna prickat in partiledarens resor så att man träffat "moderatvänliga" landsdelar. Det motsatta sambandet ligger dock närmare till hands. Den mycket rikliga lokala pressuppmärksamheten kring Gösta Bohmans valresor har sannolikt givit resultat.

Enskildheterna i Moderata samlingspartiets framgång är nu emellertid tämligen ointressanta. Framgången blev så stark och entydig att hela landet sveptes med. Det är nog sannolikt att samma bild av enhetlighet kommer att visa sig också när man så småningom kommer att studera utvecklingen inom olika befolkningskategorier.

Centerpartiets förlust

Något mer komplicerad är bilden av den stora förlusten i valet – Centerpartiets förlust av en fjärdedel av den egna väljarkåren. Även om denna tillbakagång också varit så entydig att den slagit igenom fullt ut över hela landet, ter sig förändringarna något svårförklarliga mot bakgrund av den etablerade bilden av Centerpartiets väljare. Det skulle ligga nära till hands att anta, att en huvudförklaring till de moderata framgångarna skulle ligga i att man tagit hand om den grupp av borgerliga väljare som man erfarenhetsmässigt vet alltid stödjer det största och starkaste borgerliga partiet. Samtidigt uppträder då det fenomenet att de moderata framgångarna nästan helt motsvaras av centerpartiets förluster och att detta inträffade i starka centerfästen. Förklaringen kan vara att Centerpartiet förmått hålla kvar allmänborgerliga väljare längst i de områden där man i övrigt varit starkast. Men förklaringen kan också vara att mer traditionella centerpartister kommit att ifrågasätta det egna partiets politik och gått över till moderaterna.

Bilden av att en stor grupp väljare gått från Centerpartiet till Moderata samlingspartiet är emellertid helt tydlig. Enskildheterna i denna förändring är också förhållandevis ointressanta i jämförelse med fenomenet som sådant.

Folkpartiets stagnation

Stora förändringar har alltså inträffat för två av partierna. Mycket små förändringar har inträffat för de två andra – för Folkpartiet och för Socialdemokraterna. Skenbar

omfattades Folkpartiet av stora strömningar i väljarkåren under det år som föregick riksdagsvalet. Denna bild är dock bara skenbar. De folkpartistiska "framgångarna" i opinionen under våren 1979 illustrerar en avgörande brist i opinionsundersökningar som mätare av politiska sympatier. Rent definitionsmässigt förekommer valrörelser i anslutning till val men inte i anslutning till opinionsmätningar. De framgångar som Folkpartiet uppvisade i SIFO-mätningarna kunde aldrig bli annat än "SIFO-vinster". De kunde inte därtill bli valvinster eftersom ett val just skulle komma att föregås av en valrörelse i vilken Folkpartiet av sin politiska tradition och sin organisation naturligtvis tvingades driva den politik som man tidigare stått för och fortfarande står för. I denna politik ligger särdrag som gör att Folkpartiet inte får mer än 10–12 % av väljarkåren.

Folkpartiet står inte för konfrontation mot Socialdemokraterna, vare sig taktiskt eller sakpolitiskt. Just därför kommer partiet inte att växa sig starkare än 10–12 % förrän det skett avgörande förändringar i valmännens uppfattning av de politiska förhållandena. Det är nämligen sannolikt bara ca 10 % av valmanskåren som vill stödja ett parti utan intresseförankring som ser sin plats i gränslandet mellan det socialdemokratiska partiet och ett borgerligt block. Det ligger därmed nästan något ödesbestämt i att Folkpartiet i val inte kommer att få några 15–20 % av valmanskåren även om man mycket väl under löpande mandatperiod kan uppvisa så höga opinionssiffror.

Först när väljarna anser att blockpolitiken som den ser ut i dag saknar politisk aktuali-

tet kan Folkpartiet växa i styrka. Detta innebär att Folkpartiet skulle kunna gå mot en ny vår om ytterligare en trepartiregering bildades och sedan inte förmådde hålla ihop. Det innebär också omvänt att en lyckosam trepartiregering är en effektiv stoppkloss för folkpartistiska framgångar så länge inte Folkpartiet förmår omorientera sig från sin vågmästarstrategi till en ohlinsk roll som ideologisk huvudmotståndare mot socialdemokratin. Om man ser till de personer som i dag är starka i Folkpartiet finns det inget som tyder på en sådan omorientering. Tvärtom har – något paradoxalt – trepartiregeringen 1976–78 medfört att just de personer som företräder vågmästarstrategin kommit att stärka sina positioner. Vi ser i dag ett Folkparti lett av Ola Ullsten med Olle Wästberg som stark man i arbetsutskottet och med Birgit Friggebo som nytt inslag i ledarskiktet.

Socialdemokraterna

På samma sätt som Folkpartiet obevekligen tycks ligga kvar på 10–12 % kommer sannolikt Socialdemokraterna att ligga kvar på sina 43–44 %. Man kan här finna i stort sett samma förklaring till oförmågan att förstärka positionen som hos Folkpartiet. Ett val förutsätter alltid en valrörelse och denna valrörelse kommer att leda till att Socialdemokraterna inte blir starkare. Som Björn von Sydow så riktigt påpekat i Dagens Nyheter finns ett ofta förbisett faktum mellan den politik ett parti för och det väljarstöd partiet erhåller. Politik är inte främst sociologi utan förhållandevis rationella beslut av enskilda

människor av kött och blod. Det är maximalt 43–44 % av landets valmän som stöder ett parti med den radikala underton som Socialdemokraterna i dag har. Alla vet att Socialdemokraterna företräder skärpning av villabeskattningen, införande av löntagarfonder och ökad kollektivisering av samhällslivet genom de stora organisationerna.

Förklaringen till att man inte når över sina nuvarande siffror återfinns naturligtvis inte i att man tonar ner dessa krav i valrörelserna. I stället är alldeles självklart denna nedtoning en absolut förutsättning för att man inte skall nå ännu längre ned i väljarstöd. De socialdemokratiska valrörelserna är mycket klara illustrationer till att den politiska marknaden fungerar. Man inser att den egna sakpolitiken inte är efterfrågad på marknaden. Följaktligen förändrar man inför val sin politik något och satsar framförallt på en tilltalande förpackning. Detta förändrar dock inte i grunden det politiska innehålllet.

Vad som nu sagts står inte i motsats till att de politiska förhållandena kan ändras på ett sådant sätt att Socialdemokraterna kan bli större. Ytterligare en djupdykning av det svenska näringslivet kan naturligtvis göra löntagarfonderna mer tilltalande för valmännen. Möjligen skulle missförhållanden på villamarknaden – exempelvis vid en hög inflationstakt – kunna bli så iögonfallande att till och med de socialdemokratiska villaförslagen tedde sig tilltalande. Sannolikt kommer dock inte sådana förändringar att inträffa under den närmaste mandatperioden. Därmed är Socialdemokraterna dömda att för en fjärde gång hamna på maximalt

43–44 % i andel av valmanskåren i 1982 års val.

Med den bundenhet man har till att föra fram löntagarfondsfrågan i valet 1982 talar väl sannolikheten to m för att man kommer att hamna en bra bit under årets valresultat. Enda vägen ur detta kniptångsgrepp ligger i en ny politik. En ny politik kommer man dock inte att föra fram av det mycket enkla skälet att man i dag företräder den politik som man tycker är riktig. En ny politik skulle förutsätta nya människor och nya maktförhållanden mellan de ingående organisationerna i arbetarrörelsen. Inte ens om man byter partiledare åstadkommer man sådana förändringar.

Förändringen i valmanskåren

Gösta Bohman har i ett antal kommentarer till valutgången sagt att förklaringen till de moderata framgångarna förmodligen ligger i att partiet konsekvent stått för sin politik. Detta är nog bara en del av förklaringen. Förklaringen är nog i lika hög utsträckning att Folkpartiet och Socialdemokraterna lika konsekvent stått för sin politik och därmed – som hävdats ovan – dömt sig själva att inte växa i väljarstöd.

Det enda parti som inte på samma sätt konsekvent stått för en politik är Centerpartiet. I detta påpekande ligger inte någon kritik av Centerpartiet utan blott ett konstaterande av att partiets politik faktiskt utvecklats – eller snarare förändrats – starkt under 70-talet. Kärnkraftsmotståndet har tagit de gamla intressefrågornas plats och den ekologiska grundsynen har successivt för-

mulerats. Väljarnas bild har fortlöpande ändrats av Centerpartiet. Därmed har också väljarstödet växlat. Mycket talar nu emellertid för att Centerpartiet i huvudsak utformat sin politik för några mandatperioder framåt. Folkomröstningen kommer sannolikt att cementera kärnkraftsmotståndet och den ekologiska grundsynen. Därmed kommer även Centerpartiet att finna sin storlek även om inte denna behöver vara just 18–19 %.

Slutsatsen av vad som nu sagts är att förändringar i valmanskåren – tvärtemot vad som ofta hävdas – sannolikt kommer att bli små under de kommande åren med viss reservation för på vilken nivå Centerpartiet kommer att stabiliseras. De dynamiska faktorerna är förmodligen dels Socialdemokraternas löntagarfondsforstag – som kan medföra det verkliga genombrottet nedåt för svensk socialdemokrati – och ett eventuellt misslyckande för en trepartiregering som kan ge den folkpartistiska vågmästarstrategin en blomstringsperiod.

Det förda resonemanget stämmer illa med den vedertagna bilden av ökad rörlighet i den svenska valmanskåren. Denna bild är också starkt överbetonad. Detta kan exempelvis illustreras av att 85 % av de valmän som deltagit i de fyra valen 1968–1976 hela tiden röstat inom samma block. Siffror över rena partibyten visar också att partibyten i huvudsak varit utslag för relativa förändringar av partiernas storlek – inte för "ömsesidiga" förändringar mellan partierna.

Den offentliga sektorn

De moderata framgångarna förklaras nu inte bara av att de andra partierna låst fast sig i politik som ger dem en viss storlek. På samma sätt som den nuvarande balansen mellan partierna kommer att förändras på sikt till följd av förändringar i samhället har Moderata samlingspartiet sedan länge bäddat för att bli stort och omfattas nu av en långsiktigt betingad tillväxt. Genom kritiken av skattetrycket och den offentliga sektorns storlek måste partiet oundvikligen få ökat stöd eftersom problemen med skattetryck och offentlig sektor blir större och större.

Den långsiktiga förändring som samhället lättast kan förutse är just en acceleration av problemen med den offentliga sektorns omfattning. En sannolik långsiktig förändring på det politiska planet är alltså därmed också ett ökat stöd för den moderata politiken. Omvänt kommer Socialdemokraterna med sin dogmatiskt positiva inställning till den offentliga sektorn att få växande problem. Ett parti som upplevs som byråkratins advokatkontor går mot dåliga politiska konjunkturen.

Från moderata utgångspunkter kan man naturligtvis se med tillfredsställelse på att den egna politiken blir central. Samtidigt vore det för helhetens skull positivt om även de andra partierna insåg att vi är på väg in i en politisk situation där den offentliga sektorn som sådan kommer att bli politikens huvudproblem. Det är endast med en bred samling kring denna samhällsanalys som vi snabbt verkligen kan göra något åt den offentliga sektorns elephantiasis. Och ju snabbare vi kan börja möta problemet med åtgär-

der, desto enklare är det att hitta rätta åtgärder. Vi har visserligen till en del redan vuxit fast tekniskt och politiskt i en överdimensionerad offentlig sektor. Men vi kommer att bli än mer låsta om tillväxten får fortsätta ytterligare ett antal år.

Till detta kommer en ökande risk för reaktion mot det politiska systemet som sådant om inte politikerna inser problemen med den offentliga sektorns tillväxt. Än så länge kan Moderata samlingspartiet kanalisera reaktionen mot offentlig sektor. Möter dock inte de andra partierna denna reaktion kommer människor helt naturligt att konstatera att det i praktiken är lika lönlöst att rösta på

Moderata samlingspartiet som på något annat om man effektivt vill stoppa den offentliga tillväxten – detta inte för oförmåga i och för sig hos det moderata partiet utan i stället för att de andra partierna blockerar Moderata samlingspartiets möjligheter att påverka i den riktning man önskar. Ett fullständigt rationellt steg för människor är då att söka sig till nya partibildningar eller att resignera i fråga om möjligheterna att inom ramen för det traditionella politiska spelet påverka politiken i önskad riktning. Vi riskerar få antingen missnöjespartier eller något slags utomparlamentarisk revolt av typen kaliforniska skatterevolten.